

K historii parlamentní demokracie a parlamentarismu

Typickým znakem a projevem zastupitelské demokracie je parlamentarismus. Jde o parlamentní demokracii, v moderní době se většinou opírající o demokratický systém nebo demokratickou metodu uskutečňování státní moci. Základním principem parlamentarismu je rozdělení zákonodárných a výkonných orgánů. Většinou však jde o součinnost tří orgánů, když další odpovědnou institucí je hlava státu, představovaná prezidentem nebo panovníkem (monarchou). Zákonodárnou moc v systémech parlamentní demokracie vykonává parlament, představovaný sborem zástupců těch příslušníků státního společenství, kteří mají právo volit své zástupce do zastupitelského orgánu státní moci. Státní systémy parlamentní demokracie se v soudobých podmínkách vyznačují třemi modelovými podobami jako: 1) parlamentní forma vlády (kde je nejvyšším orgánem uplatňování státní moci zastupitelský sbor, parlament, sněmovna), 2) prezidentská forma vlády (kde je nejvyšším orgánem hlava státu) a 3) vláda parlamentu (kde je nejvyšším orgánem vláda). Důležitým faktorem je samozřejmě i vertikální dělba moci mezi soustavou nejvyšších státních orgánů (hlavou státu, parlamentem i vládou) a soustavou místní správy, do níž lze zahrnout i systém správy zemské, krajské, v provinciích, vojvodstvích, župách, départementech, kantonech atp. Charakteristickým znakem tzv. kontinentálního systému je rozdělení místních správních orgánů na orgány státní správy a orgány státní samosprávy (*poznámka L.P. – v České republice jde však v daných poměrech o systém velice nefunkční vzhledem k nerespektování principů historických tradic, regionální identity, účinné decentralizace pravomocí, racionálního rozdělení kompetencí, spádovosti území, subsidiarity, efektivnosti nakládání s veřejnými financemi i s daněmi poplatníků*). Angloamerický typ místní správy neobsahuje rozdělení na státní správu a samosprávu.

Nejprve si připomeňme tzv. *Althing* (z islandského slova znamenajícího „všeobecný sněm“ či „všeobecné národní shromáždění“), který je nejstarším parlamentem v Evropě. Tento sněm zastupitelského typu se sešel poprvé roku 930 na lávové pláni Thingvellir v severozápadní části Islandu. Parlament Althing byl potom zrušen až roku 1800, byl však znovu obnoven jako poradní „orgán“ v rámci Dánského království roku 1845. V roce 1874, kdy vznikla islandská ústava, dostal parlament opět pravomoci zákonodárného sboru. Parlament Althing zvolil v roce 1944 nezávislost Islandu na Dánsku a rozhodnutí pak bylo ratifikováno lidovým hlasováním. Současný Althing je jednokomorový a skládá se z 63 poslanců, na druhé straně se do roku 1991 skládal z dolní sněmovny (dvě třetiny zastupitelů) a horní sněmovny (jedna třetina). Poslanci jsou voleni na základě systému proporcionálního, tj. poměrného zastoupení.

Parlament je vlastně označením instituce, vládoucí jako dvoukomorový zastupitelský sbor ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku. Název zastupitelstva je odvozen z francouzského slova parler = mluvit, hovořit. Tato instituce se na britských ostrovech vyvíjí již od 11. století, v návaznosti na období, kdy na ostrovech vládli Anglosasové a Normani. Králové této éry byli v kontaktu s Radou, nazývanou jako „Witenagemot“ nebo též „Witan“, jejímiž klíčovými členy byli královští synové a bratři. Tento Witan, existující již od počátků anglosaského působení na britských ostrovech v 7. – 11. století, byl v jistém smyslu slova předchůdcem pozdějšího Parlamentu. V červenci roku 1215 byl na louce u Runnymede (mezi městy Staines a Windsor v Anglii) podepsán dokument zvaný „Magna Charta Libertatis“ (Velká listina svobod, též Magna Carta), jehož obsahová náplň byla vynucena anglickou šlechtou i měšťany na králi Janu Bezzemkovi (anglicky John „Lackland“ and „Soft-sword“), který text stvrdil svým podpisem. Listina omezovala královskou moc v prospěch šlechty i měšťanů a byly v ní záruky svobody obchodu i osobních svobod. Poté, co byla přijata Magna Carta, změnil se v zemi feudální dohled na dohled parlamentní. V roce 1244 byla díky iniciativě Simona de Montforta, švagra Jindřicha III (Henry III), svolána první schůzka Rady, kde velmožové volili úředníky, kteří měli dohlížet na královské aktivity a výdaje. Šlo tedy vlastně o první Parlament na britských ostrovech. Sedm vůdčích osobností z řad šlechty donutilo krále Jindřicha III, aby v říjnu 1258 schválil tzv. Oxfordskou ustanovení („Provisions of Oxford“), na jejichž základě byla zrušena anglo-normanská monarchie a byla dána pravomoc Radě patnácti šlechticů kontrolovat vládnutí a scházet se třikrát ročně v Parlamentu, který měl monitorovat politické dění. Tento materiál byl o rok později v říjnu 1259 doplněn tzv. Westminsterskými ustanoveními („Provisions of Westminster“), upřesňujícími práva šlechty v intencích Magny Carty. Nedlouho poté - v létě 1265 - byli v Parlamentu poprvé zastoupeni i reprezentanti měst (neboli zástupci třetího stavu). Celá řada postupů, práv i povinností Parlamentu byla odvozována z konvencí a zvyklostí. V letech 1327 – 1437 se Parlament scházel jednou za rok a od roku 1337 se definitivně zapojili i reprezentanti třetího stavu (tzv. „Commons“).

Ustavila se tak institucionální struktura s dvěma sněmovnami – s Dolní sněmovnou reprezentantů třetího stavu (Lower House - House of Commons nebo Chambre of Commons) a Horní sněmovnou lordů (Upper House - House of Lords nebo Chambre of Lords). Již za vlády Eduarda III. (panoval 1327 – 1377) začaly platit principy, že obě sněmovny musí v zákonodárné činnosti spolupůsobit, a že Dolní sněmovna má pravomoc kontrolovat správu i finance.

Jednou z klíčových charakteristik parlamentarismu ve Spojeném království a v podstatě ve všech zemích Britského společenství národů (Commonwealth) je akceptování a uplatňování tzv. Westminsterského systému, což je vlastně demokratický model vládnutí používaný ve Westminsteru – sídle parlamentu Spojeného království. Počátky systému se vztahují k demokratickému rozvoji Království Velké Británie v období let 1707 – 1800, významnou osobností tu byl král Jiří I (George I., panoval v letech 1714 – 1727) a důležitým mezníkem byl Zákon o velké reformě (Great Reform Act) z roku 1832. Od tohoto roku 1832 došlo k rozšíření volebního práva, což ve své době představovalo vyvrcholení procesu započatého už v 17. století. Demokratické a parlamentní zásady Spojeného království se uplatnily ve většině tzv. dominií (Kanadě, Austrálii, Novém Zélandě, Indii), s výjimkou Indie velice vyspělých zemí, dále v Irsku, později i v některých koloniích (Malajsie, Singapur, Jamaica, Belize aj.), nejnoveji pak i v Jižní Africe. Sněmovna lordů ve Spojeném království má v současné době přibližně toto složení: cca. 500 osobností se šlechtickým titulem (nedědičných lordů – life peers), 92 dědičných šlechticů či lordů (hereditary peers) a 26 zástupců duchovenstva (clergy). Sněmovna reprezentantů třetího stavu má 659 členů (tomu odpovídá 659 míst; pokaždé jsou respektovány výsledky voleb v pětiletých cyklech).

Popravdě řečeno se parlamentní demokracie v anglofonní zóně potýkala i s některými problémy. Šlo hlavně o poměrně častý nesoulad v národnostních i náboženských otázkách. Plně systémová náprava nastala až v průběhu dvacátého století, většinou až v jeho druhé polovině. Situace se týkala i blízkých zemí, především keltské provenience - Skotska, Walesu, Severního Irsku a Irsku. V Irsku byla krátkodobá autonomie koncem 18. století a v roce 1921 byla vyhlášena samostatná Irská republika. Skotsko bylo samostatné v letech 1314 – 1707. Právě v tomto roce byl rozpuštěn skotský parlament, který byl znovu obnoven teprve roku 1997. Velice složitá situace je v Severním Irsku, kde v období 1922 – 1973 plnil funkci Severoirský Parlament, který byl v roce 1973 zrušen. Vyvíjí se zde však značné úsilí o zlepšení stavu i o potřebnou autonomii, kterou disponuje například Wales, který s Anglií velice těsně spolupracuje.

Složitější demokratizační proces proběhl ve Francii, kde se často střídaly různé typy monarchií a autokracií se systémy republikánskými. Přesto i v této zemi principy parlamentarismu stále hlouběji zapouštěly kořeny, od historických počátků v roce 1302 (viz dále), přes postupné kroky za Velké francouzské revoluce (1789 – 1794), Ludvíka XVIII. (vládl se stodenní přetržkou v letech 1814 - 1824), Karla X. (vládl 1824 – 1830), červencové monarchie a Ludvíka Filipa (1830 - 1848), přes období Napoleona III (1848 – 1870, včetně etapy tzv. druhé republiky 1848 - 1852), a konče třetí (1870 – 1940) a čtvrtou (1945 – 1958) republikou. Moderní systém za tzv. páté republiky – od roku 1959 - kombinuje aspekty prezidentského modelu s parlamentarismem. Parlament je složen ze dvou komor: Senátu (Sénat, nyní s 321 členy, včetně zástupců z přidružených zemí) a Národního shromáždění (Assemblée Nationale, nyní s 577 členy, volenými většinovým způsobem v pětiletých cyklech). Historickým základem parlamentarismu ve Francii je systém tzv. „Estates-Général“, který se obdobně uplatnil i v jiných evropských zemích, nejvíce pak v Nizozemsku, kde se dodnes pro označení parlamentu používá termínu Staten-Generaal. Pojmy Estates-Général či States-General (anglicky) se dají přeložit jako Generální stavy, přičemž v minulosti šlo o shromáždění, skládající se z reprezentantů šlechty, církve a měst. Estates-Général měly svůj původ v „královských Radách“ či v tzv. „curia regis“ (královský Senát). První setkání Estates-Général bylo svoláno již roku 1302 za panování krále Filipa IV., aby získal podporu pro svoji proticírkevní politiku. V duchu francouzských ústav mezi léty 1302 a 1789 bylo ponecháno členění Estates-Général do tří „komor“ – pro církve, šlechtu a lid obecný (zástupce měst).

Základní kámen švédského parlamentarismu byl položen již na přelomu prvního a druhého tisíciletí. Důležitým mezníkem byl rok 1280, kdy vládl král Magnus Ladulas, a kdy vznikla Rada složená ze zástupců šlechty a církve, jako „poradenský orgán“ pro potřeby krále. Kolem roku 1660 byl vytvořen institut „Rady zasvěcených“ (anglicky „Privy Council“), plnící v jistém smyslu roli shromáždění senátorů jako královských poradců. Počátky Švédského Senátu („Senatus Regni Sueciae“) jsou spojeny s třicetiletou válkou a s roky 1632 a 1634. Je zřejmé, že působnost Senátu či „Rady zasvěcených“ byla poněkud nejednoznačná a měla mnohem blíže k poslání Rady, jak naznačují i názvy samotných institucí: Říšská rada (Riksrådet, před rokem 1809), později transformovaná na Státní radu (Statsrådet či Statsråd, od roku 1809) a Říšský sněm („Riksdagen“)

odpovědný vládním orgánům („Regeringen”) - od roku 1975. Mezníkem byl i rok 1719, kdy ve Švédsku začala „doba svobody“ a byl odstraněn absolutismus. Rok 1765 byl vlastním počátkem působení švédského Parlamentu. Nejprve tu byly čtyři komory parlamentu, od roku 1866 dvě komory. Prvá komora se opírala o volby prostřednictvím místních radních, druhá komora byla volena přímo. Roku 1917 byl parlamentní systém rekonstruován, k čemuž došlo za vlády krále Gustava V. Ale i později byl systém několikrát adaptován a modernizován, naposledy v roce 1971, kdy se parlament změnil na jednokomorový, a v roce 1975, kdy byla za krále Gustava Adolfa VI změněna ústava (z roku 1974) a omezena královská moc. V Dánsku vznikla roku 1848 nová ústava, byly omezeny královské pravomoci a bylo vytvořeno první ústavodárné shromáždění zástupců země. Nemalým problémem byl konflikt Dánska s Německem o území Šlesvicka-Holštýnska na počátku 50. let 19. století. Parlamentarismus v Dánsku plně zapustil kořeny v roce 1901. Parlament je od roku 1953 jednokomorový a sněmovna se nazývá Folketing. Mezníky parlamentarismu v Norsku se staly roky 1814, kdy vznikla norská ústava, 1837, kdy vstoupily v platnost tzv. Aldermenovy zákony, které prosazovaly zvýšené uplatnění místní samosprávy, a 1884, kdy byly posíleny pravomoci místní vlády. V roce 1814 byla vyhlášena nezávislost Norska na Dánsku, vznikla však unie Norska se Švédskem. Norsko se definitivně osamostatnilo v roce 1905. Velice důležitou osobností norského parlamentarismu byl Johan Sverdrup (žil 1816 – 1892). Parlament („Storting“) je jednokomorový, volí se každé čtyři roky. Čtvrtý skandinávský stát Finsko měl cestu k parlamentarismu velice trnitou, překážkou tu byla geografická blízkost Švédska (poněkud překvapivě), carského Ruska a Sovětského svazu. Přesto se principy parlamentarismu začaly uplatňovat již od roku 1906 (kdy ještě v rámci Ruska vznikl ve Finsku jednokomorový parlament „Eduskunta“), významněji pak od roku 1917, když v prosinci téhož roku vyhlásil finský parlament samostatnost státu, v roce 1919, kdy byla schválena ústava, a zejména pak po roce 1945. Z uvedených skandinávských zemí jedině Finsko není monarchií.

Státy Beneluxu - Belgie, Nizozemska a Lucemburska – jsou tradičně považovány za stabilní demokracie (ačkoli jde rovněž tradičně o monarchie), kde k rozvoji parlamentarismu docházelo již od 17. – 19. století. V Nizozemsku se počátky datují dokonce polovinou 15. století, kdy byla za vlády burgundských vévodů svolávána setkání „Staten Generaal“ jako delegátů reprezentujících příslušné stavy z provincií. Neméně významným mezníkem parlamentarismu v Nizozemí je i rok 1648 (uznání nezávislosti země), důležitým předělem je také ústava ve znění roku 1814 a 1848. V Belgii je klíčovým zlomem rok 1830 (od vyhlášení nezávislosti, předtím unie s Nizozemskem, v roce 1831 vzniká samostatné království), v Lucembursku jsou počátky parlamentarismu spojovány s rokem 1815 (od vyhlášení velkovévodství), popřípadě 1868 (od revize ústavy). Ve dvou státech Beneluxu – v Nizozemsku a Belgii - je zaveden systém dvou komor. V obou státech jde o Sněmovnu reprezentantů a o Senát. Obě komory tvoří společně Parlament. V Belgii je první komorou Senát, regionální charakter mají Vlámský parlament, Valonská regionální rada, Rada frankofonního společenství a Regionální rada v Bruselu. V Nizozemsku se pro parlament dodnes používá historický termín „Staten Generaal“ (z původně francouzského Estates-Général, anglicky States-General), za první komoru je považována Sněmovna reprezentantů. Jediný sbor zastupitelů v Lucembursku je označen jako Komora poslanců.

Začátkem srpna v roce 1291 byla založena stará švýcarská konfederace. V této podobě existovala do roku 1515. V roce 1648 byla sousedními státy akceptována nezávislost Švýcarské republiky. Tato skutečnost je dodnes respektována. Dalšími mezníky byly rok 1815 (vyhlášení neutrality státu) a 1848 (přijetí moderní švýcarské ústavy). Základem švýcarské demokracie je decentralistický model „parlamentarismu“ v tzv. kantonech, vzniklých před několika staletími, který se v nepatrných obměnách uplatňuje až do dnešních dnů. Jedním z klíčových nástrojů této demokratické cesty je například používání petic k řešení politických, společenských i environmentálních problémů a střetů. Vrcholným zákonodárným orgánem je Federální shromáždění, jehož základem jsou dvě Rady, jako parlamentní komory, v jejichž čele jsou prezidenti. Poslanci nejsou profesionálové. Jde o Radu národů, skládající se z 200 členů (zvolených na základě poměrného zastoupení podle počtu obyvatel v jednotlivých kantonech, minimum je jeden člen za kanton), a Radu států, jejíž počet členů je dán právě počtem států neboli kantonů.

Rozvoj parlamentarismu v Německu i Rakousku prodělal v minulosti poměrně složitý vývoj, korunovaný dvěma etapami destrukce a dvěma etapami demokratického vývoje v posledních sto letech.

Německo však ani předtím neoplývalo přílišným uplatňováním principů parlamentní demokracie. Roku 1536 se sešel první sněm tzv. Schmalkaldského spolku německých knížat a měst. Jednalo se o sdružení na obranu politických a náboženských práv. Po Schmalkaldské válce 1546 – 1547 luteránů s císařem Karlem V. byl sněm rozpuštěn. Po porážce Napoleona a po vídeňském kongresu v září

1814 – červnu 1815 následovala v Německu poslední fáze německého feudálního absolutismu a po hospodářské krizi v letech 1830 – 1848 začal ve Frankfurtu nad Mohanem zasedat celoněmecký parlament. K prvnímu shromáždění tu došlo v kostele svatého Pavla v květnu v revolučním roce 1848. Zasedání Frankfurtského parlamentu však neměla dlouhé trvání. V červenci 1849 bylo úsilí o parlamentní demokracii násilně potlačeno po zásahu pruských vojáků. Svoji zastupitelskou funkci měly o něco později řádně plnit i Spolková rada (Bundesrat) a Říšský sněm (Reichstag) v období 1871 - 1918. První volby byly v březnu 1871. Víme však, jak omezené byly pravomoci poslanců a jací „zastupitelé“ se nejvíce a nejčastěji prosazovali za Německého císařství ve zmíněném období 1871 - 1918: junkeři (původně velkostatkáři z východního Pruska, též označení pro nižší šlechtu), militaristické kruhy, byrokrati. V letech 1862 – 1890 byl významným německým politikem ambiciózní Otto von Bismarck, ministerský předseda a kancléř, který prosazoval celoněmecké sjednocení a který řadou agresivních válek rozhodl boj o hegemonii v Německu ve prospěch Pruska.

Naopak v Rakousku se některé zásady parlamentarismu prosazovaly již od dob Marie Terezie a Josefa II, což dodnes dokumentují jak správní reforma z roku 1762, tak toleranční patent z roku 1781 a zrušení nevolnictví v období 1781 – 1785, tak reformy po skončení období Břachova absolutismu v letech 1851 - 1859. Přitom v roce 1851 vznikla v císařském Rakousku tzv. Říšská rada (Reichsrat) jako poradní sbor, od března 1860 byla tato rada rozšířena vzhledem k potřebě jednat o zákonodárných záležitostech celé monarchie. Po vydání tzv. únorové ústavy v roce 1861 byla prosazena zásada volitelnosti a o zemském zastoupení v centrálním zastupitelském orgánu monarchie. Říšská rada byla členěna na dvě komory: Sněmovnu panskou, jmenovanou panovníkem, a Sněmovnu poslaneckou, sestavenou na základě voleb v zemských sněmech. Po rakousko-uherském vyrovnání a vzniku dualistického Rakouska-Uherska v roce 1867 vznikly Říšská rada pro záležitosti Předlitavska a Říšská rada pro celé Rakousko-Uhersko. Tato rada plnila funkci říšského zastupitelstva až do konce války v roce 1918. Vážným nedostatkem císařského Rakouska i Rakouska-Uherska byla po celou dobu národnostní diskriminace některých etnik, především slovanského původu.

Poměrně nadějně se po první světové válce začaly rozvíjet Německá „Výmarská“ republika v letech 1918 – 1933 a Rakouská republika ve stejném období. V roce 1933 se však v obou státech vážně narušily principy parlamentní demokracie a v březnu roku 1938, na prahu druhé světové války, zaznamenáváme definitivně konec nadějí i v polodemokratickém Rakousku. Oba spolkové státy byly po první světové válce ekonomicky i politicky velice slabé, jak v důsledku válečných reparací, tak celosvětové hospodářské krize na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století.

Za klíčový demokratizační předěl Německa a Rakouska lze naopak považovat prohranou válku 1939 – 1945, její ukončení v roce 1945 a mírovou obnovu zemí s vydatným přispěním západních spojenců. Oproti minulosti se v těchto státech postupně ujímal daleko pevnější systém parlamentní demokracie. Na tuto půdu nejprve vstoupila západní pásma obou států, později se „zapojily“ i zbývající části: po vyhlášení neutrality v Rakousku roku 1955 a teprve koncem roku 1989 po opětovném sjednocení v Německu. Ve Spolkové republice Německo existuje od roku 1949 dvoukomorový parlamentní systém. Spolkový sněm (Bundestag) přijímá zákony, schvaluje mezinárodní smlouvy, volí a odvolává spolkového kancléře, kontroluje činnost spolkové vlády. Spolková rada (Bundesrat) je volena zemskými parlamenty jednotlivých spolkových zemí. Také Spolková rada se podílí na zákonodárném procesu v Německu, podobně jako v jiných státech Senát. V Rakousku platí federální ústava, vzniklá roku 1920, a parlamentarismus se tu opírá o dvě komory parlamentu – Národní radu (Nationalsrat), která má klíčový mandát z hlediska vytváření legislativy, a Spolkovou radu (Bundesrat), která disponuje právem veta.

V jistém směru obdobně složitý vývoj prodělaly i Itálie, Španělsko i Portugalsko a v mnoha ohledech i Řecko.

Novodobá historie Itálie byla ve znamení jejího sjednocení v polovině 19. století, vyhlášení Italského království roku 1861, připojení Benátska roku 1866, parlamentní revoluce v roce 1876 (s levicovou orientací), italsko-turecké války v letech 1911 – 1912 a zejména pak obou světových válek, mezidobí v letech 1918 – 1939 i dočasného vítězství fašismu. Další vývoj Itálie po druhé světové válce, kdy se stala republikou, již spěje žádoucím směrem v intencích parlamentní demokracie.

Rovněž Španělsko prošlo složitým vývojem, než byla v této zemi nastolena demokracie. V průběhu 19. století se z přímého španělského vlivu postupně vymaňovaly někdejší kolonie, hlavně v Latinské Americe. Počátkem tohoto procesu byl rok 1810. Roku 1873 byla ve Španělsku krátkodobě republika, roku 1898 proběhla španělsko-americká válka, jejímž důsledkem byla ztráta dalších kolonií (Filipiny, Kuba, Porto Rico aj.). Potom až do roku 1931 vládly ve Španělsku různé diktátorské a polodiktátorské režimy. V období 1931 – 1936 existovala v nepříliš klidných

podmínkách druhá republika (formálně „existovala“ až do roku 1939) a mezi roky 1936 – 1969 zemi ovládala diktatura generála Franca (celým jménem Francisco Franco Bahamonde). Teprve po jeho odchodu byl v roce 1969 nastolen ve Španělsku demokratický režim, přestože hlavou státu je král.

Dostí významným mezníkem v Portugalsku byl vznik liberální ústavy v roce 1822, v té době se však oddělila Brazílie. V roce 1910 byla v Portugalsku vyhlášena republika, v roce 1926 zde byla nastolena diktatura Goméze da Costa (a skončilo tak období první republiky), v období 1932 – 1968 tu vládl další diktátor Antonio de Oliveira Salazar. A znovu teprve potom, od roku 1968 vzniká v Portugalsku demokratický režim v rámci tzv. druhé republiky.

Řecko vyhlásilo nezávislost v roce 1822, nicméně prodělalo několik válek za sjednocení Řeků i o území Makedonie, Thrákie a o severozápadní region zvaný Epirus, vyčerpávající byly i obě světové války, či války s Osmanskou říší a s Tureckem. V létech 1946 – 1964 byla v Řecku krátkodobě obnovena monarchie.

V obou větších státech, tj. v Itálii a Španělsku, se v nových demokratických podmínkách - po druhé světové válce, popřípadě později - prosadily dvoukomorové parlamentní systémy. V Itálii se jedná o Komoru poslanců a Senát republiky, ve Španělsku o Kongres poslanců a Senát. V Portugalsku je jednokomorové Shromáždění republiky jako sněmovna poslanců. V Řecku je rovněž jednokomorový, tzv. Helénský parlament, v němž plní velmi významné poslání nejenom Presidium parlamentu, nýbrž i Mluvčí parlamentu.

Další státy v regionu Středomoří a jižní Evropy mají vesměs jednokomorové parlamenty: Malta, Kypr i Turecko.

Také vývoj parlamentarismu v zemích bývalého východního bloku nebyl jednoduchý. Největší naděje se zcela oprávněně vkládaly do Československa, kde v létech 1918 – 1938 vzkvétala za prezidenta T. G. Masaryka, popřípadě Edvarda Beneše téměř vzorová demokracie, s jednokomorovým parlamentním systémem. Vývoj uvedených zemí v létech 1939 až 1989 byl poznamenán působením totalitních režimů a většinou se tu nedalo hovořit o parlamentní demokracii, příliš nevyjímaje ani krátké poválečné epizody nedokonalých demokracií v Československu, Polsku, Maďarsku, Rumunsku či Bulharsku před jejich destrukcí v létech 1947 - 1948. Sovětský svaz – včetně Pobaltských republik, a Federativní Jugoslávie si totalitarismu užívaly po celé zmíněné období 1939 – 1989. Poněkud příznivější situace převládala v Jugoslávii v období mezi léty 1918 a 1939, tj. v době království, kdy zde ponaáhu zapouštěly kořeny některé prvky parlamentní demokracie. Je nepopíratelné, že k významným demokratizačním faktorům tu patřily i těsná spolupráce federativní Jugoslávie s první Československou republikou a podpora jejího prezidenta T.G.Masaryka. Slibný vývoj v Jugoslávii, Československu a také v pobaltských republikách (Litvě, Lotyšsku a Estonsku) byl přerušen nástupem totalitních režimů, počínaje nacismem a druhou světovou válkou, a konče obdobím vlády komunistů. Československo bylo svobodné ve zmíněném období 1918 – 1938, pobaltské republiky vznikly rovněž roku 1918, jejich skromné naděje však byly dlouhodobě přerušeny již od roku 1934 (pod tlakem vnějších sil) a zejména následkem sovětské anexe v roce 1940. Ostatní země v zájmovém území mezi Německem a Sovětským svazem – Polsko, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko – neoplývaly v tom čase přílišným zájmem o pozitivní demokratický vývoj. K nejmasivnějšímu a k nejuděšnějšímu popření zásad parlamentní demokracie došlo v evropském teritoriu právě v Sovětském svazu, a to prakticky během celého období v létech 1917– 1991. Demokracie však neměla na různých ustláno ani v předchozím období v carském Rusku. Určité naděje na zlepšení nepříznivého stavu skýtalo teprve období perestrojky pod vedením progresivního Michaila S. Gorbačeva – mezi březnem 1985 a prosincem 1991.

K podstatnému obratu k lepšímu došlo v zemích bývalého východního bloku až v roce 1989, kdy se téměř všechny státy v podstatě vymanily z pout totalitních a orientálních ideologií. Pokusíme se je na tomto místě vyjmenovat: Východní Německo, které se stalo součástí Federativní Německé republiky, Polsko, Maďarsko, Československo - které se zanedlouho rozdělilo na jiné dva demokratické státy Česká republika a Slovensko, aniž došlo ke konfliktu. V České republice je nyní dvoukomorový systém (s Poslaneckou sněmovnou a Senátem), na Slovensku je jediným zákonodárným orgánem Národní rada. O uplatnění demokratických zásad usilují i Bulharsko a Rumunsko, zčásti i Albánie. Polsko a Rumunsko má dvoukomorové parlamenty, Maďarsko, Bulharsko a Albánie jednokomorové. Od roku 1990 se mezi demokratické státy vrátili i Litva, Lotyšsko a Estonsko. V těchto pobaltských zemích jsou jednokomorové parlamenty a od počátku 90. let 20. století se zde velice rychle naplňují zásady osvědčeného parlamentarismu, v historické návaznosti na poněkud omezené možnosti rozvoje demokracie mezi dvěma světovými válkami. Po rozpadu Sovětského svazu koncem roku 1991 započal relativně pozitivní proces „podmíněné“ demokratizace i ve zbývající části území této bývalé mocnosti, nicméně nové státy -

jako. Moldavsko, Ukrajina a Rusko - zaujímají zvláštní polodemokratické postavení. Ještě méně demokratický charakter mají Bělorusko a poněkud překvapivě i některé státy vzniklé na území bývalé Jugoslávie, kde jak víme, došlo dokonce k několika konfliktům a válkám v letech 1987 - 1999. Nepokoje a demonstrace Kosovských Albánců začaly již v roce 1981, po určitém odstupu znovu v roce 1987. Z diktátorské Miloševičovy Jugoslávie se jako první odtrhly Slovinsko a Chorvatsko v červnu roku 1991. Slovinsku se to podařilo s menšími potížemi (desetidenní válka), mnohem hůře však dopadlo Chorvatsko. Už v předchozím roce 1990 zde začaly problémy se srbským územím zvaným Krajina. V srpnu roku 1991 pak vypukla ozbrojená válka mezi Miloševičovou Jugoslávií a Chorvatskem, nejprve ve východní části této země. V březnu 1992 byla vyhlášena nezávislost Bosny a Hercegoviny, kam se zanedlouho přesunul válečný konflikt z Chorvatska. V období 1992 - 1995 byla v Bosně a Hercegovině velice nepřehledná válečná situace, na níž se podílely různé skupiny z téhož území jako bývalé části Jugoslávie, velice intenzivně pak Miloševičova Jugoslávie, zčásti i Chorvatsko, situaci pomáhaly vyřešit vojenské jednotky NATO. Poměrně nedávno v období let 1997 - 1999 eskaloval opět problém Kosovských Albánců a válečné události uzavřel roku 1999 boj mezi armádami NATO a zbytkem Jugoslávie, představovaným Srbskem a Černou Horou. Relativně nejmenší penzum národnostních konfliktů zasáhlo Makedonii. Od roku 1991 je republika Slovinsko, nejzápadnější země v balkánském teritoriu, určitě nejúspěšnější parlamentní demokracií a demokratickou zemí, vzniklou rozštěpením někdejší Jugoslávie, s nejvyššími šancemi k dalšímu rozvoji. Má dvě komory Parlamentu - Státní shromáždění a Státní radu. Význačnou roli tu jistě hraje i geografické sousedství s Rakouskem i Itálií a působení jejich kulturních i hospodářských tradic. Poslední dobou lze zaznamenat příznivou změnu i v Chorvatsku, politická situace se naopak dodnes plně nestabilizovala ani v Srbsku a Černé Hoře - včetně Kosova, ani v Bosně a Hercegovině, ani v Makedonii. Jednokomorové parlamenty jsou dále v Chorvatsku, v Srbsku a Černé Hoře, v Makedonii, na Ukrajině, v Moldavsku, dvoukomorové parlamenty mají Rusko (Duma a Federální rada), Bělorusko, Bosna a Hercegovina.

Spojené státy severoamerické USA nabídlý zbývajícímu světu jedny z nejpevnějších základů parlamentní demokracie, počínaje Virginskou deklarací práv z 12. června 1775, přes Vyhlášení nezávislosti z 4. července 1776, přes Ústavu Spojených států z roku 1787, přes demokratizační iniciativy po ukončení občanské války Severu proti Jihu v letech 1861 - 1865, přes zákon o občanských právech z roku 1866, a konče rozsáhlými aktivitami vykonanými ve prospěch Společnosti národů, Organizace spojených národů i demokratického vývoje ve zbývající části světa. S touto mnohostrannou a mnohotvárnou tradicí je spjat i rozvoj demokracie i parlamentarismu ve Spojených státech. Nicméně i tentokrát je třeba připomenout, že ani Spojené státy neměly a nemají cestu k parlamentní demokracii jednoduchou. Stačí si jenom heslovitě naznačit některé z minulých i nedávných klíčových problémů: boje s domorodými Indiány a jejich podmanění, dobrodružství zlatokopů a dobyvatelů Západu, dovoz černošských otroků z Afriky, boj Severu proti Jihu a za zrušení otroctví, dlouhodobé úsilí za zrovnoprávnění černochoů a Indiánů, vzestup na piedestal světové velmoci č. 1, hospodářská převaha nad většinou zemí světa, ovlivňování trhu strategických surovin a nakládání s nimi, boj s terorismem, atp. Nejvyššími orgány federace USA jsou Kongres, prezident a Nejvyšší soud, přičemž se Kongres skládá ze Sněmovny reprezentantů (435 členů) a Senátu (po dvou z každého státu). Každý z padesáti států USA má svou vlastní ústavu a většinou dvoukomorový parlament.

POUŽITÁ LITERATURA

- Adamová, Karolina - Křížkovský, Ladislav: **Základy politologie** (hlavně kapitola 17.5 Parlamentarismus). C.H.Beck, Praha, 2000
- Arteta, Antonio Ubieta - Campistol, Juan Reglá - Zamora, José Maria Jover - Serrano, Carlos Seco: **Dějiny Španělska**. Přel. Binková Simona - Kasl Jiří - Mánková Eva - Stárková Blanka - Urban Vít. Edice Dějiny států. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1995
- Čapka, František: **Dějiny země Koruny české v datech**. Nakladatelství LIBRI, Praha 1998
- Johnson, Paul: **Dějiny 20. století**. Přel. Čulík Jan. Nakladatelství ROZMLUVY Alexandra Tomského, Praha 1991
- Klíma, Jan: **Dějiny Portugalska**. Edice Dějiny států. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996
- Kroupa, Jiří - Koudelka, Zdeněk - Svatoň, Jan - Šimíček, Vojtěch - Vlčková, Renata: **Politologie**. Masarykova univerzita Brno, 2001

Malý encyklopedický slovník A – Ž; Encyklopedický institut ČAV; ACADEMIA – Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1972

Maurois, André: **Dějiny Anglie** doplněné o nové období Michele Mohrtem. Přel. Novotný Jiří. Edice Dějiny států. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1993

Maurois, André: **Dějiny Francie**. Přel. Drozd Miroslav, Borovičková Adriena. Edice Dějiny států. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1994

Morgan, Kenneth O. a kol: **Dějiny Británie**. Přel. Šmoldas Ivo – Korbělík Miloslav – Kalina Michal – Smutná Jana. Edice Dějiny států. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1999

Müller Helmut – ve spolupráci s autory Krieger, Karl Friedrich – Vollrath, Hanna – redakce Meyers Lexikon: **Dějiny Německa**. Přel. Kubů František – Melville Eliška – Pokorný Jiří – Ebelová Ivana. Edice Dějiny států. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1995

Procacci, Giuliano: **Dějiny Itálie**. Přel. Janderová Drahoslava – Klípa Bohumír – Vinšová Kateřina. Edice Dějiny států. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1997

Scruton, Roger: **Slovník politického myšlení**. Přel. Pithart Petr. Nakladatelství ATLANTIS, Brno 1990

Švankmajer, Milan – Veber, Václav – Sládek, Zdeněk – Moulis, Vladislav: **Dějiny Ruska**. Edice Dějiny států. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1995

Tindall, George B. – Shi, David E.: **USA**. Přel. Faltýsková Alena – Komárková Alena – Macháčková Markéta – Raková Svatava – Šmoldas Ivo – Vomáčka Ivan – Zajíčková Eva. Edice Dějiny států. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1994

Veber, Václav – Hlavačka, Milan – Vorel, Petr – Polívka, Miloslav – Wihoda, Martin – Měřinský, Zdeněk: **Dějiny Rakouska**. Edice Dějiny států. Nakladatelství Lidové noviny, Praha

Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích – Encyklopedie Diderot, Praha 1996 – 1998

Žaloudek, Karel: **Encyklopedie politiky**. Nakladatelství LIBRI Praha, 1996

Webové stránky:

Belgium - From Wikipedia, the free encyclopedia
(<http://en.wikipedia.org/wiki/Belgium.htm>)

Complete history of the Czech Republic
(<http://queens.kenax.cz/FactsandFigures/completeHistory.htm>)

Denmark - From Wikipedia, the free encyclopedia
(<http://en.wikipedia.org/wiki/Denmark.htm>)

Finland - From Wikipedia, the free encyclopedia
(<http://en.wikipedia.org/wiki/Finland.htm>)

History of Parliamentarism - From Wikipedia, the free encyclopedia
(<http://en.wikipedia.org/wiki/Parliamentarism,history>)

Iceland – Althing
(www.Icel_Althing.htm)

List of national legislatures- Wikipedia, the free encyclopedia
(<http://en.wikipedia.org/wiki/>)

Netherlands - From Wikipedia, the free encyclopedia
(<http://en.wikipedia.org/wiki/Netherlands.htm>)

Parliamentary system - From Wikipedia, the free encyclopedia
(<http://en.wikipedia.org/wiki/Parliamentarism.htm>)

Sweden - From Wikipedia, the free encyclopedia
(<http://en.wikipedia.org/wiki/Sweden.htm>)

Switzerland's History
(www.history-switzerland.geschichte-schweiz.htm)

The United Kingdom Parliament - Glossary – Houses of Parliament
(www.parliament.uk)

Welcome to the Storting's English Pages (This is the Norwegian Parliament's official web site) -
From Local Assembly to National Assembly
(www.stortinget.no/english)

Podle různých podkladů pro Jaroslava Blažkeho připravil:

Ladislav Pavlovský (leden 2005)